

Odeljenje za ljudska prava i zajednice

Sektor za nadgledanje pravnog sistema

Sudski postupci u vezi sa nasiljem u porodici

Mesečni izveštaj

novembar 2009. god.

Sudski postupci u vezi sa nasiljem u porodici

Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju na Kosovu (OEBS) je zabrinuta zbog mogućnosti da neuspešno rešavanje predmeta vezanih za nasilje u porodici može dovesti do povrede domaćeg zakona, kao i međunarodnih standarda ljudskih prava.

Mnogi međunarodni ugovori i mehanizmi direktno se bave pitanjem nasilja u porodici. Prepoznajući to da su većina žrtava nasilja u porodici širom sveta žene i deca, i Konvencija o eliminaciji diskriminacije žena (CEDAW) i Konvencija o pravima deteta (CRC) naglašavaju ulogu koju organi vlasti moraju imati u zaštiti ugroženih pojedinca od nasilja i zloupotrebe u privatnoj sferi.¹ Nasilje nad ženama je posebno problematično jer, kako Komisija Ujedinjenih nacija za ljudska prava navodi: „[s]vi oblici nasilja nad ženama dešavaju se u kontekstu *de jure* i *de facto* diskriminacije žena i nižeg statusa koje društvo pripisuje ženama, a dodatno su otežani preprekama sa kojima se žene susreću u potrazi za pravnim lekom od države.“²

Nasilje u porodici i sudski postupci povodom nasilja u porodici mogu obuhvatiti i neka prava garantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (ECHR).³ U ta prava spadaju i pravo na život (član 2), pravo da niko ne sme biti podvrgnut nehumanom ili ponižavajućem postupanja ili kažnjavanja (član 3), pravo na pravično suđenje (član 6), pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8) i pravo da niko ne sme biti izložen diskriminaciji (član 14). Član 1. ECHR-a od organa vlasti zahteva da garantuju ta prava i slobode svima onima koji se nalaze pod njihovom nadležnošću. Pozitivne obaveze organa vlasti, u nekim slučajevima člana 2. ili 3. i u drugim slučajevima člana 8. gledanim samostalno ili u kombinaciji sa članom 3. ECHR-a, mogu obuhvatati, u određenim okolnostima, dužnost održavanja i praktične primene adekvatnog pravnog okvira koji nudi zaštitu od dela nasilja od strane fizičkih lica.⁴

¹ CEDAW apeluje na države da „svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja slede politiku eliminacije nasilja nad ženama“ i da „[u]kazuju dužnu pažnju sprečavanju, istrazi i, u skladu sa domaćim zakonima, kažnjavanju dela nasilja nad ženama, bilo da je ta dela počinila država ili fizičko lice“. Videti Opštu preporuku 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, usvojenu 1992. godine, član 24(t)(i) i (iii). Generalna skupština UN je Rezolucijom 34/80 od 18. decembra 1979. usvojila CEDAW. CRC predviđa da organi vlasti donesu „sve odgovarajuće zakonske mere [...] za zaštitu deteta od svih oblika fizičkog ili psihičkog nasilja, povređivanja ili zloupotrebe, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, zlostavljanja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok je pod staranjem roditelja, zakonskog staratelja ili drugog lica koje brine o detetu“. Generalna skupština UN je Rezolucijom 44/25 od 20. novembra 1989. usvojila CRC koja je stupila na snagu 2. septembra 1990. god.

² Komisija Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Rezolucija 2003/45, stav 8, citirana u Evropskom sudu za ljudska prava (ECtHR) u slučaju *Opuz protiv Turske*, presuda ECtHR-a od 9. juna 2009, stav 188.

³ Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR) i srodno precedentno pravo ECtHR-a direktno su primenljivi na Kosovu, videti Uredbu UNMIK-a 1999/24 o važećem zakonu na Kosovu, član 1.3(b); videti Uredbu UNMIK-a 2001/9 o ustavnom okviru za privremenu samoupravu na Kosovu, član 3.2(b); član 22(2) i 53. Ustava. Savet Evrope je usvojio ECHR u Rimu, 5. novembra 1950.

⁴ *Bevacqua i S. protiv Bugarske*, presuda ECtHR-a od 12. juna 2008, stav 65. Organi vlasti imaju pozitivnu obavezu da preduzmu odgovarajuće mere kako bi osigurali da pojedinci nisu predmet nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, uključujući maltretiranje od strane fizičkih lica. *A protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda ECtHR-a od 23. septembra 1998, stav 22; *Z. protiv Ujedinjenog*

Uredba UNMIK-a 2003/12 o zaštiti od nasilja u porodici (u daljem tekstu: Uredba UNMIK-a 2003/12) uspostavlja građanski postupak prema kojem navodna žrtva nasilja u porodici može podneti zahtev za izdavanje naloga za zaštitu, hitnog naloga za zaštitu ili privremenog hitnog naloga za zaštitu.⁵ Uredba UNMIK-a 2003/12 sadrži iscrpnu listu dela ili propusta koji mogu predstavljati nasilje u porodici ako su izvršena protiv lica sa kojim izvršilac jeste, ili je bio, u porodičnom odnosu.⁶ Ako utvrdi da je primljeni zahtev osnovan, sud može izdati nalog za zaštitu, odnosno hitni nalog za zaštitu. Zahtev za izdavanje privremenog hitnog naloga za zaštitu se podnosi organima za sprovođenje zakona van radnog vremena suda i, ako se odobri, prestaje da važi na kraju narednog radnog dana suda.⁷ Član 2. Uredbe UNMIK-a 2003/12 nabraja mere čije preduzimanje mogu naložiti sve tri vrste naloga.

Eventualni krivični postupak protiv odgovornog lica ne prejudicira odluku o nalogu za zaštitu.⁸ Nasilje u porodici samo po sebi nije posebno krivično delo,⁹ dok kršenje naloga izdatog prema Uredbi UNMIK-a 2003/12 predstavlja krivični prekršaj.¹⁰ Uredba UNMIK-a 2003/12 zahteva automatsko krivično gonjenje u slučaju kršenja naloga za zaštitu, hitnog naloga za zaštitu ili privremenog hitnog naloga za zaštitu.¹¹ Takvo kršenje, delimično ili u celosti, podleže novčanoj kazni od 200 do 2000 evra ili zatvorskoj kazni do šest meseci.¹² Uredba UNMIK-a 2003/12 zahteva i automatsko krivično gonjenje u slučaju krivičnog dela nanošenja lakših telesnih povreda i/ili nanošenja štete imovini druge osobe, ako je izvršeno u kontekstu porodičnih odnosa.¹³

Nakon objavljivanja svog *Izveštaja o slučajevima nasilja u porodici na Kosovu*, jula 2007, OEBS je nastavio da prati slučajeve nasilja u porodici pred kosovskim sudovima.¹⁴ Osnovni problemi koje je OEBS uočio tokom nadgledanja, nakon

---

Kraljevstva, presuda ECtHR-a od 10. maja 2001, stav 73; *M.C. protiv Bugarske*, presuda ECtHR-a od 4. decembra 2003, stavovi 148-166.

⁵ Proglašena 9. maja 2003.

⁶ „Porodični odnos“ označava odnos između dve osobe: (a) koje su verene ili su u braku, ili koje zajedno žive ali nisu u braku; (b) koje dele zajedničko domaćinstvo i koje su povezane krvnim srodstvom, brakom, usvojenjem ili su u starateljskom odnosu, uključujući roditelje, babe i dede, decu, unučad, braću i sestre, tetke, strine i ujne, teče, stričeve i ujake, bratance i bratanice ili nećake i nećakinje; ili (c) koje imaju zajedničko dete. Uredba UNMIK-a 2003/12, član 1.1.

⁷ Videti Uredbu UNMIK-a 2003/12, član 13.

⁸ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 8.2.

⁹ Krivični zakon Kosova (Privremeni krivični zakon Kosova, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2003/26, 6. jul 2003, sa kasnijim izmenama i dopunama; u daljem tekstu: PKZK) ne opisuje „nasilje u porodici“ kao takvo pod jednim određenim članom, već predviđa veće kazne, ili otežavajuće okolnosti, za određeno krivično delo kada je izvršeno u kontekstu „porodičnog odnosa“. Videti, na primer, krivična dela lakše telesne povrede (čl. 153(4) PKZK); teže telesne povrede (čl. 154(3) PKZK); prinude (čl. 160(2) PKZK); pretnje (čl. 161(3) PKZK); nezakonitog uskraćivanja slobode (čl. 162(4) PKZK); silovanja (čl. 193(7,8) PKZK); seksualnog napada (čl. 195(2)7,8 PKZK) a.o.

¹⁰ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 15.

¹¹ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 16.1.

¹² Uredba UNMIK-a. 2003/12, član 15.

¹³ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 16.2 i 16.3.

¹⁴ Izveštaj konstatuje da u glavne problematične oblasti u postupcima povodom nasilja u porodici spadaju: nezakonito odlaganje prilikom zakazivanja saslušanja i prilikom donošenja odluke o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu; odsustvo predstavnika Centra za socijalni rad na saslušanjima na kojima su navodne žrtve ili svedoci deca, kao i neadekvatno obrazloženje odluka u vezi sa nasiljem u porodici. Osim toga, izveštaj beleži zabrinutost u pogledu žalbenog postupka u predmetima nasilja u porodici i propust organa vlasti da po službenoj dužnosti gone krivične

objavljivanja izveštaja 2007, obuhvataju nezakonito odlaganje prilikom zakazivanja saslušanja ili prilikom donošenja odluke o zahtevu za izdavanje naloga za zaštitu i hitnog naloga za zaštitu, neangažovanje predstavnika Centra za socijalni rad u parničnim postupcima povodom nasilja u porodici, pogrešnu primenu relevantnog zakona od strane sudova i propuste da se krivično gone krivična dela nasilja u porodici.

A. Odlaganja

Odlaganje sudskih postupaka povodom nasilja u porodici može ugroziti lični integritet žrtava i dovesti do kršenja i domaćeg i međunarodnog prava. Prema ECtHR-u, pravda se mora zadovoljiti „bez odlaganja koja mogu ugroziti njenu delotvornost i kredibilitet“.¹⁵ Davno ustanovljeno precedentno pravo ECtHR-a zahteva od organa vlasti da organizuju svoje pravne sisteme na način koji će omogućiti sudovima da ispoštuju standarde ljudskih prava.¹⁶

Osim toga, Komitet ministara Saveta Evrope izjavljuje da je „neophodno stranama obezbediti pojednostavljene i brže postupke i zaštitu ih od taktike zloupotrebe i odugovlačenja“. Njegova načela navode da bi „[...] građanski postupci trebalo da se sastoje od ne više od dva saslušanja, od kojih prvo može biti preliminarno saslušanje u cilju pripreme a drugo da služi za uzimanje dokaza, saslušavanje argumenata i, ako je moguće, donošenje presude“.¹⁷

Domaće pravo predviđa jasne rokove u kojima sudovi moraju da odluče o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu i hitnog naloga za zaštitu. Za naloge za zaštitu, sud mora da odluči u roku od 15 dana, dok je za hitne naloge za zaštitu rok 24 sata.¹⁸ Svrha ovako kratkih rokova je da se zaštite podnosioci zahteva od rizika dalje štete. Međutim, nezakonito odlaganje kada se radi o zakazivanju saslušanja ili donošenju odluke o zahtevu za izdavanje naloga za zaštitu i hitnog naloga za zaštitu, i dalje je najuočljivija povreda koja izaziva ozbiljnu zabrinutost u pogledu slučajeva nasilja u porodici.¹⁹ OEBS je zapazio sledeća dva primera nezakonitih odlaganja u sudstvu:

U sudu u regionu Prishtinë/Prištine, 8. januara 2009. podnet je zahtev za izdavanje naloga za zaštitu protiv više odgovornih lica za navodno psihološko nasilje i za uskraćivanje pristupa kući u kojoj je podnositeljka zahteva živela 25 godina. Prvo suđenje je održano 11. februara 2009, kada su saslušane obe

---

prekršaje do kojih je došlo tokom slučajeva nasilja u porodici. Izveštaj se može naći na http://www.osce.org/documents/mik/2007/07/25771_en.pdf.

¹⁵ Videti *Katte Klitsche de la Grange protiv Italije*, presuda ECtHR-a od 27. oktobra 1994, stav 61, potvrđena u predmetu *Ferrari protiv Italije*, presuda ECtHR-a od 28. jula 1999, stav 21.

¹⁶ Videti *Zimmermann i Steiner protiv Švajcarske*, presuda ECtHR-a od 13. jula 1983, stav 29. Kada su suočeni sa privremenim zaostatkom u poslovanju, javni organi vlasti moraju blagovremeno preduzeti popravne mere kako bi rešili vanredno stanje ovakve vrste. Videti *Baggetta protiv Italije*, presuda ECtHR-a od 25. juna 1987, stav 23.

¹⁷ Član 1, Preporuka br. R (84) 5, o načelima građanskog postupka osmišljenih za bolje funkcionisanje pravosuđa, usvojen od strane Komiteta ministara 28. februara 1984, na 367. sastanku zamenika ministara, Savet Evrope.

¹⁸ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 7.1 i 9.1.

¹⁹ Videti gore navedeni *Izveštaj o slučajevima nasilja u porodici na Kosovu* (jul 2007), kao i mesečne izveštaje OEBS-ovog Odeljenja za ljudska prava i vladavinu prava (sada Odeljenje za ljudska prava i zajednice) od marta do avgusta 2005.

strane. Međutim, sudija je odlučio da uslovi za nastavak saslušanja nisu zadovoljeni i odložio je saslušanje. Na drugom saslušanju održanom 4. marta 2009, skoro dva meseca nakon podnošenja zahteva, sud je konačno doneo odluku o zahtevu za izdavanje naloga za zaštitu.

U sudu u regionu Prishtinë/Prištine, 14. februara 2008. jedna žena je podnela zahtev za izdavanje naloga za zaštitu od svog supruga i njegovih bližih članova porodice sa kojima je živela u istom domaćinstvu. Podnositeljka je tražila nalog za zaštitu zbog navodne psihološke i fizičke prinude. Devet nedelja kasnije, 24. aprila 2008, sud je doneo odluku obrazlažući da je zahtev za izdavanje naloga za zaštitu osnovan.

U gore navedenim primerima, uprkos eksplicitnim zakonskim rokovima, odluke o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu donete su tek šest do devet nedelja nakon prvobitnog podnošenja zahteva.

Problem odlaganja u sudstvu je posebno naglašen u pogledu zahteva za izdavanje hitnih naloga za zaštitu. Sudovi često ne ispoštuju rok od 24 časa za donošenje odluke o zahtevima za izdavanje hitnih naloga za zaštitu. OEBS je zapazio više slučajeva u regionu Prizrena u kojima, nakon uzastopnog odlaganja u donošenju odluka o zahtevima za izdavanje hitnih naloga za zaštitu, sudovi umesto hitnih izdaju redovne naloge za zaštitu. Ovakva pogrešna primena zakona, zajedno sa nezakonitim vremenskim kašnjenjem, može dovesti do dodatnog nanošenja štete žrtvama nasilja u porodici. U daljem tekstu dati su primeri ponovljenih odlaganja koja su dovela do povrede zakonskog roka i ugrozila prava strana u postupcima:

U sudu u regionu Prizrena, 19. marta 2009. jedno lice je podnlo zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu od svog sina, zbog navodno grubog postupanja i pretnji napadom.²⁰ Prvo saslušanje je zakazano tek 6. aprila 2009. Saslušanje je odloženo za 15. april a onda za 24. april 2009. Do ovih odlaganja je došlo prvo zbog odsustva sudije, a kasnije zbog odsustva tuženog lica koje je bilo u pritvoru. Glavno saslušanje konačno je održano 7. maja 2009, kada je sud izdao redovni nalog za zaštitu.

U sudu u regionu Prizrena, maloletna trudnica je 30. marta 2009. podnela zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu zbog navodnog nasilja koje je doživela od svog partnera, sa kojim je živela u vanbračnoj zajednici, i članova njegove porodice. Prvo saslušanje je održano sedam dana nakon podnošenja zahteva, samo da bi bilo odloženo za 23. april 2009, a onda je opet odloženo za 5. maj 2009. Saslušanja su odložena prvo zbog nedostatka dokaza da je tuženom licu propisno uručen sudski poziv, a zatim zbog izjave tuženog u kojoj je naveo da je imao poteškoće da razume zahtev jer nije napisan na njegovom maternjem jeziku, bosanskom. Treće i poslednje saslušanje održano je 5. maja 2009, kada je sudija shvatio da se zahtev odnosio na hitni nalog za zaštitu. Tada je upitao zaštićenu stranu da li želi nalog za zaštitu ili hitni nalog za zaštitu. Zaštićena strana je odgovorila da želi redovni nalog za zaštitu a ne više hitni nalog za zaštitu. Istog dana, 35 dana nakon podnošenja zahteva za

---

²⁰ Zaštićena strana je zahtevala od suda da izda nalog opisan u članu 2(1) (a) - (d) i (f) Uredbe UNMIK-a 2003/12.

hitni nalog za zaštitu, sud je doneo odluku kojom je odobrio redovni nalog za zaštitu.

Gore navedeni propusti sudova da donesu odluku o zahtevima u zakonski propisanom roku dovode u opasnost telesni integritet žrtava i podrivaju karakter hitnih naloga za zaštitu. Hitni nalozi za zaštitu se koriste kao odgovor na neposrednu ili blisku opasnost po bezbednost, zdravlje ili dobrobit zaštićene strane.

B. Neangažovanje predstavnika Centra za socijalni rad u građanskim postupcima povodom nasilje u porodici

Osim preteranog odugovlačenja prilikom zakazivanja saslušanja i donošenja odluke o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu, OEBS je zapazio i propuste sudova da saslušaju mišljenje predstavnika CSR u predmetima u kojima su zastupljeni maloletnici. Iako je, prema Uredbi UNMIK-a 2003/12, uloga predstavnika CSR samo da budu saslušani kao svedoci,²¹ član 80. Zakona o parničnom postupku predviđa da je za lice mlađe od 18 godina potreban pravni zastupnik.²² Štaviše, CRC navodi da u svim sudskim aktivnostima koja se tiču dece, interesi deteta su od prvenstvenog značaja.²³ Odgovornost suda je da angažuje CSR u predmetima u kojima su zastupljeni maloletnici, kada je to potrebno.

OEBS je pratio slučajeve nasilja u porodici, u koje su uključeni maloletnici, kada predstavnici CSR ili nisu pozvani ili nikada nisu saslušani od strane suda. Na primer:

U gore navedenom slučaju, maloletna trudnica je podnela zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu zbog navodnog fizičkog i psihološkog nasilja koje je doživela od svog partnera, sa kojim je živela u vanbračnoj zajednici, kao i članova njegove porodice. Sud nije pozvao ni jednog predstavnika CSR tokom postupka.

U sudu u regionu Prishtinë/Prištine, jedna žena je 24. februara 2009. podnela zahtev za izdavanje naloga za zaštitu od svog supruga zbog navodnog nasilja u porodici koje je doživela zajedno sa svoje petoro dece (troje dece je bilo maloletno). U zahtevu je tražila od suda da izda nalog za zaštitu kojim bi se tuženi sprečio od činjenja dela nasilja u porodici prema njoj i njihovoj deci i kojim bi se on obavezao da njihovog sina vrati u dom porodice podnositeljke zahteva zbog opasnosti po njegovo fizičko i mentalno zdravlje koje je narušeno jer dete živi sa tuženim. Presudom je zahtev za izdavanje naloga za zaštitu obrazložen kao osnovan. Međutim, CSR nije bio angažovan u postupku.

U oba ova slučaja, predstavnik CSR je trebalo da bude prisutan kako bi zastupao ili svedočio u pogledu najboljeg interesa predmetnih maloletnika.

---

²¹ Član 7.2 Uredbe UNMIK-a 2003/12.

²² Videti Zakon br. 03/L-006 o parničnom postupku, član 182.2(k).

²³ CRC, član 3.1.

C. Pogrešna primena zakona od strane sudova

OEBS je zapazio da sudovi na Kosovu često pogrešno primenjuju Uredbu UNMIK-a 2003/12 kada se radi o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu ili hitnih naloga za zaštitu. Kao posledica toga, sudovi ponekad vode postupke i donose presude koje predstavljaju kršenje i domaćeg i međunarodnog prava. Pre svega, OEBS je pratio predmete u kojima sudovi: 1) nisu pravili razliku između redovnog i hitnog naloga za zaštitu, niti tokom vođenja postupka niti prilikom donošenja presude; 2) nisu doneli presude koje su u skladu sa uslovima Uredbe UNMIK-a 2003/12; i 3) su izdavali naloge za zaštitu koji negativno utiču na prava lica koja nisu navedena kao tuženi u predmetu.

1. Propust sudova da razlikuju redovne i hitne naloge za zaštitu

OEBS je zapazio da sudovi često ne prave razliku između redovnih i hitnih naloga za zaštitu, i da često ne prepoznaju zakonske razlike između ove dve vrste zahteva. Kako je gore navedeno u pogledu odlaganja u sudstvu, jedna od glavnih razlika između naloga za zaštitu i hitnih naloga za zaštitu jeste zakonski predviđen rok u okviru kojeg sudovi moraju da donesu odluku o datom zahtevu. Sudovi, time što ne donesu odluku o zahtevu za izdavanje hitnog naloga za zaštitu na posebno brz način, mogu prekršiti pravo podnosioca zahteva na odgovarajući pravni okvir koji pruža zaštitu od dela nasilja od strane fizičkih lica.²⁴

Kada dobiju zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu, sudovi moraju da utvrde i da li tuženi predstavlja „neposrednu ili blisku opasnost po bezbednost, zdravlje i dobrobit zaštićene strane ili osobe sa kojom zaštićena strana u porodičnom odnosu i koja treba da bude zaštićena nalogom za zaštitu“.²⁵ Osim toga što ne donesu odluku o zahtevima za izdavanje hitnog naloga za zaštitu u predviđenom roku od 24 časa,²⁶ OEBS je zapazio da kada im je predstavljen zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu, sudovi često propuste da na odgovarajući način utvrde da li postoji neposredna ili bliska opasnost. Umesto da o zahtevu za izdavanje hitnog naloga za zaštitu odluče tako što će blagovremeno oceniti da li postoje uslovi predviđeni Uredbom UNMIK-a 2003/12, član 10.1 (a)-(c), sudovi donose odluku bez uzimanja u obzir ovih

²⁴ Prema jurisprudenciji ECtHR-a: „[...] pozitivne obaveze organa vlasti – u nekim slučajevima člana 2. i 3, a u drugim slučajevima člana 8. gledanim samostalno ili u kombinaciji sa članom 3. Konvencije - mogu obuhvatiti, u određenim okolnostima, dužnost održavanja i praktične primene adekvatnog pravnog okvira koji nudi zaštitu od dela nasilja od strane fizičkih lica“. Videti *Bevacqua i S. protiv Bugarske*, presuda ECtHR-a od 12. juna 2008, stavovi 64-65. Osim toga, organi vlasti moraju preduzeti odgovarajuće korake da zaštite živote onih koji su pod njihovom nadležnošću. Vidi *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 9. jun 1998, *Izveštaj o presudama i odlukama* 1998-III, stav 36. Videti takođe *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda ECtHR-a od 28. oktobra 1998. stavovi 115-116.

²⁵ Uredba UNMIK-a 2003/12 član 10.1(b). Da bi izdao hitni nalog za zaštitu, sud mora da utvrdi i da li postoje isti osnovi kao osnovi potrebni za izdavanje redovnog naloga za zaštitu (da postoje opravdane osnove za verovanje da je tuženo lice počinilo ili pretilo da će počiniti delo nasilja u porodici, i da je izdavanje hitnog naloga za zaštitu neophodno za zaštitu bezbednosti, zdravlja ili dobrobiti zaštićene strane ili osobe sa kojom je zaštićena strana u porodičnom odnosu i koja treba da bude zaštićena nalogom za zaštitu). Uredba UNMIK-a 2003/12, 10.1 (a) i (c) (isto kao i Uredba UNMIK-a 2003/12, član 8.1 (a) i (b)).

²⁶ Videti Uredbu UNMIK-a 2003/12, član 9.1.

kriterijuma. U nekoliko nadgledanih predmeta, sudovi su vodili irelevantne postupke umesto da utvrde, ili pre nego što su utvrdili, da li postoje uslovi za izdavanje hitnog naloga za zaštitu.

Sledeći slučajevi služe kao primeri:

U jednom slučaju pred sudom u prizrenskom regionu, podnosilac zahteva je tražio hitan nalog za zaštitu. Međutim, sud nije ocenio da li postoji neposredna i bliska opasnost, već je umesto toga podnosiocu zahteva izdao redovni nalog za zaštitu.

U slučaju pred sudom u regionu Mitrovicë/Mitrovice, nakon zahteva koji je 27. februara 2009. podneo javni tužilac, podnosilac zahteva je tražio izdavanje hitnog naloga za zaštitu. Na glavnom pretresu održanom 18. marta 2009, predstavnik Centra za socijalni rad je podneo tri izjave, koje su potpisali žrtva i tuženi, a u kojima su se strane pomirile i „jedna drugoj obećale da ubuduće neće ponavljati svoja nasilna dela“. U potpisanoj izjavi takođe je navedeno da se žrtva slaže da ponovo živi sa tuženim. Žrtva nije bila prisutna na sudu. Međutim, i javni tužilac u Mitrovicë/Mitrovici i žrtvin advokat su na glavnom pretresu podržali zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu. Bez obzira na postupak mirenja, sud je 18. marta 2009. doneo odluku kojom se zaštićenoj strani dozvoljava da koristi stan koji dele tuženi i zaštićena strana, ili jedna njegov deo. Iako je u odluci pisalo da je doneta shodno stavu 8.1(b) i 8.3 Uredbe UNMIK-a 2003/12, izrazi „nalog za zaštitu“ i „hitan nalog za zaštitu“ su u celom tekstu korišćeni naizmenično. Iako u odluci nije zakazan nikakav potvrdni pretres, sporadično korišćenje izraza „hitan nalog za zaštitu“ u celom tekstu, učinilo je i osnove odluke i njenu namenu nejasnim.

Iako u gore navedenom predmetu nije jasno ko je pokrenuo postupak mirenja, OEBS je takođe pratio slučajeve u kojima sudovi nisu poštovali hitnost zahteva za izdavanje hitnog naloga za zaštitu, jer su odluku o tim zahtevima odlagali da bi proaktivno sproveli postupak mirenja.

U slučaju pred sudom u prizrenskom regionu od 23. marta 2009, umesto da pokuša da utvrdi da li je zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu bio osnovan, sudija je pretres koristio kao forum da pokuša da izmiri strane. Iako su se strane kasnije izmirile, prekidanje ovog sudskog postupka bilo je nepropisno, pošto se radilo o zahtevu za izdavanje hitnog naloga za zaštitu i trebalo je da sudija bez odlaganja oceni dokaze da bi utvrdio da li je takav nalog potreban i donese neko rešenje o zahtevu, da bi se zatim, ako je to odgovarajuće, bavio idejom mirenja. Pored toga što je postupak nepotrebno odlagan, ovi pokušaji su mogli da dovedu u opasnost zdravlje i bezbednost podnosioca zahteva.

Pored toga što se krši uslov Uredbe UNMIK-a 2003/12 da se zahtevi za izdavanje hitnog naloga za zaštitu rešavaju u roku od 24 sata, ovakvo pokretanje postupka mirenja može takođe da bude u suprotnosti sa međunarodnim pravom. ECtHR je ranije već utvrdio da odugovlačenje postupaka od strane suda, zajedno sa

nepreduzimanjem dovoljnih mera kao reakcije na nasilno ponašanje, može da dovede do kršenja prava na poštovanje privatnog i porodičnog života.²⁷

U sledećem praćenom slučaju, sud je razmatrao zahtev da se izvrši hitan nalog za zaštitu, iako su nalozi za zaštitu samoizvršni.

Dana 26. januara 2009, sud u regionu Prishtinë/Prištine je doneo presudu u kojoj smatra da je zahtev za izdavanje hitnog naloga za zaštitu bio osnovan. Između ostalih mera, ovom presudom je zaštićenoj strani dozvoljeno da koristi kuću u kojoj je živel sa tuženim i njihovo dvoje dece. Dana 23. februara 2009, pošto se tuženi očigledno nije pridržavao uslova iz presude, zaštićena strana je podnela zahtev za izvršenje hitnog naloga za zaštitu. Sud je kasnije, 04. maja 2009, izvršio odluku o hitnom nalogu za zaštitu, postavljajući tuženog u kuću prema uslovima iz hitnog naloga za zaštitu.

Gore navedeni postupak uopšte nije predviđen Uredbom UNMIK-a 2003/12. Hitan nalog za zaštitu, pošto se izda, ostaje na snazi do potvrdnog ročišta, koje mora da se zakaže u roku od 20 dana od izdavanja naloga.²⁸ U gore navedenom slučaju, podnosilac zahteva je morao da čeka više od tri meseca na sprovođenje hitnog naloga za zaštitu, koji treba da stupi na snagu odmah pošto ga sud izda i da važi za tuženog od momenta kada mu se lično dostavi u skladu sa Zakonom o parničnom postupku.²⁹

2. Sudovi ne donose presude koje su u skladu sa zvaničnim uslovima Uredbe UNMIK-a 2003/12

OEBS je pratio nekoliko slučajeva u kojima su sudovi doneli presude koje nisu bile u skladu sa zvaničnim uslovima Uredbe UNMIK-a 2003/12, a koji se odnose na odluke o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu i hitnih naloga za zaštitu. Nepoštovanjem ovih uslova ugrožava se sposobnost i podnosioca zahteva i tuženih da znaju svoja zakonska prava i zastupaju njihovo ostvarenje.

a. Nenavođenje roka važenja naloga za zaštitu

U više slučajeva koje je OEBS pratio, sudovi nisu odredili rok za nalog za zaštitu.³⁰ Sledeći slučaj predstavlja jedan primer:

Dana 18. marta 2009, sud u regionu Mitrovicë/Mitrovice je izdao nalog za zaštitu u skladu sa zahtevom podnositeljke, žene koja je izjavila da joj je tuženi, njen suprug, pretio i tukao je. Međutim, umesto da odredi trajanje naloga za zaštitu, sud je jednostavno ponovio tekst Uredbe UNMIK-a

²⁷ Član 8, ECHR. Vidi *Bevacqua i S. protiv Bugarske*, rešenje ESLJP-a od 12.6.2008. godine, stavovi 64-76. U ovom slučaju, ESLJP je utvrdio da je pokušaj mirenja bilo neopravdan s obzirom na konkretne okolnosti koje su nalagale ekspeditivan postupak.

²⁸ Uredba UNMIK-a 2003/12, stav 10.3(d).

²⁹ Vidi Uredbu UNMIK-a 2003/12, stav 10.4 i 10.6.

³⁰ U stavu 8.3(a) Uredbe UNMIK-a 2003/12 traži se da se u nalogima za zaštitu navede trajanje naloga, koje ne treba da prekorači 12 meseci. U stavu 10.3(b) ove uredbe traži se da se u hitnom nalogu za zaštitu navede trajanje naloga, koje treba da prestane na kraju pretresa za potvrdu hitnog naloga za zaštitu. U okviru stava 10.3(d), datum ročišta radi potvrde hitnog naloga za zaštitu mora da bude u roku od dvadeset (20) dana od izdavanja hitnog naloga za zaštitu.

2003/12, član 8.3(b), u kome se kaže da „trajanje naloga za zaštitu neće biti duže od dvanaest meseci.“

Takva neodređena formulacija može negativno da prejudicira bilo prava podnosioca zahteva ili tuženog u slučaju da on kasnije želi da preduzme dalje mere u pogledu naloga za zaštitu.

Dok neki sudovi rok važenja naloga za zaštitu ostavljaju neodređenim time što samo navode tekst Uredbe UNMIK-a 2003/12, drugi trajanje naloga o zaštiti uopšte ne pominju.

Dana 12. marta 2009, sud u regionu Mitrovicë/Mitrovice je izdao nalog za zaštitu od tuženog. Taj nalog nije sadržao ni obrazloženje ni rok važenja propisanih mera zaštite.

b. Sudovi neopravdano zahtevaju od podnosioca zahteva da plaćaju sudske troškove

U članu 6.5 Uredbe UNMIK-a 2003/12 podnosioci zahteva u slučajevima nasilja u porodici oslobađaju se plaćanja sudskih taksi. Međutim, OEBS je pratio nekoliko slučajeva u kojima su sudovi zanemarili ovo izuzeće, i od podnosioca zahteva za izdavanje naloga za zaštitu ili hitnog naloga za zaštitu tražili da plate barem deo troškova sudskog postupka.

U nalogima za zaštitu koje je 18. marta 2009, u ime dva posebna podnosioca zahteva i protiv dve posebne tužene strane, izdao sud u regionu Mitrovicë/Mitrovice, sudija je stranama naložio da plate svoje troškove.

c. Pravo žalbe se ne navodi u presudi

U članu 11. Uredbe UNMIK-a 2003/12 predviđa se da žalba na odluku o zahtevu za izdavanje naloga za zaštitu ili odluku o potvrđi hitnog naloga za zaštitu može da se podnese u roku od osam dana od izdavanja takve odluke. U članu 8.3 te Uredbe dalje se traži da se u samom nalogu za zaštitu navede obaveštenje o pravu na žalbu u roku od osam dana od prijema takvog naloga. Međutim, u nalogima za zaštitu, koje izdaju kosovski sudovi, tužene strane se često ne obaveštavaju adekvatno o svom pravu na žalbu.

Mnogi sudovi u pismenoj presudi obaveštavaju strane da žalba na nalog za zaštitu ne sprečava njegovo izvršenje. Međutim, mnogi ne navode vremenski rok za žalbu. OEBS je dalje uočio da se u nekim presudama, koje izdaju neki sudovi u regionu Prizrena, Pejë/Peći i Mitrovicë/Mitrovice, mogućnost žalbe uopšte ne navodi.

d. Slabo ili nikakvo obrazloženje u presudama

Kako je i ranije primećeno, OEBS je u mnogim slučajevima koje je pratio opet utvrdio nedovoljno obrazlaganje odluka o nalogima za zaštitu. Obrazloženje odluke je uslov i u domaćem i u međunarodnom pravu. Prema važećem Zakonu o parničnom

postupku (ZPP),³¹ ovo pravo se krši uvek kada neka odluka ima određene nedostatke, uključujući sledeće: a) ako je dispozicija odluke nerazumljiva ili kontradiktorna obrazloženju presude; b) ako presuda nema obrazloženje, sadrži nejasno obrazloženje, ili se u njoj ne daje obrazloženje za konačne činjenice; ili c) ako postoje kontradikcije između konačne izjave o činjenicama i presude, glavnog dokumenta, evidencije o postupku ili zapisnika sudskog postupka.³²

ECtHR je u svojoj jurisprudenciji priznao i da se pravo na obrazloženu odluku podrazumeva pravom na pravedno suđenje, koje je garantovano prema članu 6 ECHR-a.³³ Dalje, obrazložena odluka „strani daje mogućnost da se na nju žali, kao i mogućnost da odluku preispita neki apelacioni organ“³⁴. Obrazloženje odluke je neophodno kako bi „javnost kontrolisala funkcionisanje pravosuđa“³⁵; bez razloga kojima se opravdava neka odluka, strana koja se žali ne može na odgovarajući način da ospori odluku nižeg suda.

3. Nalozi za zaštitu izdati protiv članova porodice koji nisu tuženi

OEBS je uočio da sudovi ponekada izdaju naloge za zaštitu kojima se ograničava ponašanje ne samo tuženog, nego i članova porodica tužene strane. Nasilje u porodici na Kosovu često uključuje više od dve strane. Međutim, nalozi za zaštitu i hitni nalozi su delotvorni samo u pogledu pojedinaca koji se u predmetu konkretno imenuju kao tuženi. Nalozi za zaštitu, kojima se nameću zabrane licima koja nisu tužena u predmetu, izlaze iz okvira domaćeg zakona, i njima se takođe narušava pravo lica koja nisu tužena na pravedno suđenje.³⁶ Nalozima za zaštitu nikada ne treba nametati zabrane na ponašanje lica koja nisu imenovane tužene strane u predmetu.

Dana 14. februara 2008. godine, jedna žena je podnela zahtev sudu u regionu Prishtinë/Prištine za izdavanje hitnog naloga za zaštitu od njenog supruga, tvrdeći da pati od psihološkog pritiska i fizičkog nasilja koje nad njom vrše suprug i njegova porodica. Iako je na sudu bio u toku i rastavni postupak, podnositeljka zahteva je tražila nalog za zaštitu zbog straha po svoje zdravlje i bezbednost. Dana 28. aprila 2008, sud je izdao nalog za zaštitu zabranjujući tuženom i njegovoj porodici da počine bilo kakav vid nasilja u porodici nad zaštićenom stranom i njenom decom. Strane su se razvele 16. oktobra 2008. Dana 14. januara 2009, zaštićena strana je podnela zahtev za produženje naloga za zaštitu. Sud je odobrio zahtev 25. februara 2009, ponovo zabranjujući tuženom ili njegovoj porodici da „prete ili vređaju“ zaštićenu stranu i njenu decu, ili da počine bilo koji drugi čin nasilja u porodici, i dozvolio joj da koristi porodičnu imovinu. Dana 24. marta 2009, tuženi je uložio žalbu. Jedna od osnova za žalbu bila je da članovi porodice tuženog nisu saslušani, i da je odluka doneta bez razmatranja njihovih iskaza. Dana 4. juna 2009, Okružni sud je doneo presudu u kojoj je vratio predmet

³¹ Citirani deo Uredbe UNMIK-a 2003/12 u kome se kaže da ZPP važi za sudske postupke.

³² Zakon o parničnom postupku, Zakon br. 03/L-006, Član 182.2(n)

³³ Vidi *Van de Hurk protiv Holandije*, presuda ECtHR-a od 19. aprila 1994, stav 61.

³⁴ Vidi *Suominen protiv Finske*, presuda ECtHR-a od 24. jula 2003, stav 34-38.

³⁵ *Idem*.

³⁶ Videti u članu 2 Uredbe UNMIK-a 2003/12 spisak mera koje mogu da se preduzmu nalogom za zaštitu, hitnim nalogom za zaštitu ili privremenim hitnim nalogom za zaštitu. Ničim u ovom članu se ne predviđaju mere koje treba preduzeti protiv lica koja nisu tužena. Međutim, nalogom za zaštitu mogu da se zaštite lica koja nisu podnosioci zahteva (naime, lica sa kojim je zaštićena strana u porodičnom odnosu) (videti član 2.1 (p)).

opštinskom sudu na pretres, po osnovi da je sud trebalo da sasluša svedoke kako bi proverio navode o nasilju u porodici. Na pretresu u sklopu ponovnog suđenja, održanom 24. jula 2009, roditelji bivšeg supruga zaštićene strane saslušani su od strane suda u svojstvu svedoka. Istog dana, Sud je doneo presudu u kojoj je produžio nalog za zaštitu na šestomesečni period, počevši od 25. februara 2009. Iako podnositeljka nije nikada formalno promenila svoju zahtev kako bi se on odnosio i na članove porodice tuženog, produženje naloga za zaštitu takođe se odnosilo na tuženog i na roditelje bivšeg supruga zaštićene strane.

U zahtevu koji je dobio sud u regionu Prizrena, od 30. marta 2009, podnositeljka zahteva je tražila hitni nalog za zaštitu, navodeći da postoji osnovana sumnja da je došlo do krivičnog dela nasilja u porodici. Jedini imenovani tuženi bio je njen vanbračni partner. Međutim, ona je u žalbi navela da je nasilje nad njom izvršila i sestra tuženog i drugi članovi njegove porodice. Dana 5. maja 2009, sud je izdao nalog za zaštitu u kome je zabranio tuženom i „članovima njegove porodice“ da počine bilo kakav čin nasilja u porodici nad podnositeljkom zahteva ili rođacima zaštićene strane.

Nalog za zaštitu izdat od strane suda uručen je samo tuženom.³⁷ Nalozi za zaštitu izdati protiv pojedinaca koji nisu navedeni kao tužene strane u predmetu mogu nezakonito ograničiti ponašanje ovih pojedinaca. Ponašanje koje se ne tretira samo po sebi kao krivično delo, kao što je zauzimanje određenih stambenih prostorija, može postati krivično delo u slučaju da je počinjeno od strane člana porodice protiv koga je nalog za zaštitu izdat. Stoga, kada sud izda nalog za zaštitu kojim se ograničava ponašanje pojedinaca koji nisu navedeni kao tužene strane u predmetu, ti pojedinci se lišavaju prava na pravedno saslušanje za utvrđivanje njihovih građanskih obaveza. Štaviše, prekršaj naloga za zaštitu predstavlja samo po sebi krivični prekršaj.

D. Povremeni neuspeh delotvornog krivičnog gonjenja krivičnog dela nasilja u porodici

U svom prethodnom izveštaju o slučajevima nasilja u porodici na Kosovu, OEBS je napomenuo da *inter alia* kosovski javni tužioci ponekada ne uspevaju da *po službenoj dužnosti* krivično gone krivična dela nasilja u porodici.³⁸ Treba napomenuti da ovaj problem sigurno ne postoji samo na Kosovu, i nedavno je identifikovan kao opšta zabrinutost na evropskom nivou.³⁹

Od vremena poslednjeg izveštaja, primećen je napredak u bavljenju krivičnim delima nasilja u porodici, posebno u pogledu interakcije i saradnje različitih institucionalnih aktera. Bez obzira na isto, neki od prethodno navedenih problema i dalje se ponavljaju.

³⁷ Uredba UNMIK-a 2003/12, član 8.4.

³⁸ Videti Izveštaj *OEBS-a o slučajevima nasilja u porodici* (jul 2007), strane 17-19.

³⁹ Videti Izveštaj „*Stanje ljudskih prava u Evropi: Potreba za iskorenjivanjem nekažnjivosti*“ Komiteta za pravna pitanja i ljudska prava Saveta Evrope, koji navodi u stavu 53 da se nasilje nad ženama ili takozvani „zločini iz časti“ veoma često i dalje krivično ne gone potrebnom oštrinom zbog, *inter alia*, arhaičnih kulturnih stavova koji stavljaju vrednosti kao što su čast porodice ili dužnost dece da pokorno slušaju roditelje iznad prava na pojedinačnu slobodu ili čak prava na život.

U nekim predmetima, organi izdaju samo naloge za zaštitu u skladu sa Uredbom UNMIK-a 2003/12, dok istovremeno ne preduzimaju istražne radnje kako bi krivično gonili očigledna krivična dela nasilja u porodici. Trebalo bi imati u vidu da svi javni organi (uključujući sudije u građanskim parnicama koji izdaju naloge za zaštitu) imaju dužnost da proslede predmete koji obuhvataju očigledno krivično nedolično ponašanje javnom tužilaštvu na dalju istragu.⁴⁰ Izdavanje naloga za zaštitu nije zamena za krivično gonjenje, i slučajevi koji obuhvataju krivično delo nasilja u porodici trebalo bi da se istraže i krivično gone na delotvoran i energičan način.

Prilikom pokretanja krivičnih istraga povodom sumnji o nasilju u porodici, javni tužioci povremeno ne pokazuju odgovarajuću revnost i ne preduzimaju sve neophodne radnje u cilju delotvornog krivičnog gonjenja osumnjičenog. Nepotpune istrage ugrožavaju konačan ishod predmeta, čak i u slučajevima u kojima može biti mnogo inkriminišućih dokaza.

U predmetu pred Okružnim sudom u Prishtinë/Prištini, kosovski Albanac optužen je da je januara 2009. godine počinio krivična dela silovanja,⁴¹ nanošenja teških telesnih povreda,⁴² i pretnji⁴³ svojoj partnerki sa kojom je živio u vanbračnom odnosu skoro 20 godina, u kome su zajedno odgojili jedno usvojeno dete. Optuženi je navodno teško zlostavljao svoju partnerku, kako fizički tako i psihološki; tukao ju je neprestano tupim predmetima, nanoseći joj teške povrede; pretio joj da će je osakatiti i ubiti nju i članove njene porodice; i silovao je. Kada ga je žrtva prijavila policiji, fotografisane su njene povrede a mesec dana kasnije veštak je, na osnovu ovih fotografija, dao mišljenje o prirodi povreda povređene strane. Prošlo je još četiri meseca dok je Sud naložio lekarski pregled. Do tada, međutim, veštak medicine mogao je samo da potvrdi da je žrtva pretrpela lakše telesne povrede,⁴⁴ i nije mogao potkrepiti bilo koje povrede koje dokazuju da je došlo do silovanja ili nanošenja teških telesnih povreda. Tužilac je nakon toga izmenio tužbu sa teških telesnih povreda na lakše telesne povrede. Kada je doneo svoju presudu maja 2009, sud je morao da se osloni u značajnoj meri na svedočenje žrtve i na delimično priznanje optuženog. Optuženi je proglašen krivim za silovanje, lake telesne povrede i pretnje i kažnjen je na kumulativnu kaznu od osam i po godina zatvora.

Propust da se naloži neposredan lekarski pregled žrtve nasilja u porodici u gore pomenutom slučaju pokazuje izuzetan nedostatak odgovarajuće revnosti od strane tužioca u sprovođenju istraga. Ovakav propust može dovesti do gubitka presudnih dokaza i može ugroziti celokupan tok krivičnog postupka. Kosovski javni tužioci bi uvek trebalo da istraže i krivično gone predmete nasilja u porodici na efektivan i energičan način, kao što se zahteva u skladu sa domaćim⁴⁵ i međunarodnim pravom.⁴⁶

---

⁴⁰ U skladu sa članom 197 Privremenog krivičnog zakona Kosova, proglašenog Uredbom UNMIK-a br. 2003/26, 6. jul 2003, sa naknadnim izmenama (KZKP), „Svi javni subjekti dužni su da prijave krivične prekršaje koji se gone *po službenoj dužnosti* o kojima su obavesteni ili za koje su saznali na bilo koji drugi način“ i moraju „preduzeti korake da se očuva dokaz o krivičnom prekršaju [...]“.

⁴¹ Član 193, KZK.

⁴² Član 154, KZK.

⁴³ Član 161, KZK.

⁴⁴ Član 153, KZK.

⁴⁵ Član 220(1) KZKP.

Trebalo bi dalje naglasiti da incidenti nasilja u porodici koji uključuju dela teškog nasilja nisu samo privatno pitanje, već pitanje javne zabrinutosti, koje zahteva radnje javnih organa.⁴⁷ Imajući to u vidu, vlasti ne bi trebalo suviše da se oslanjaju na inicijativu ili saradnju žrtava, već bi trebalo da pokušaju da se pozabave ovim krivičnim delima na proaktivan, nezavisan i delotvoran način, predviđen zakonom.

Preporuke

Imajući u vidu gore navedeno, preporučuju se sledeće radnje:

- Sudije bi trebalo da postupaju u skladu sa relevantnim zakonom i da odlučuju o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu i hitnog naloga za zaštitu u okviru pravno predviđenih rokova, prilikom odlučivanja o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu.
- Sudije bi trebalo da osiguraju prisustvo predstavnika CSR-a u postupcima nasilja u porodici kada je jedna od strana maloletna.
- Sudije bi trebalo propisno da obrazlože odluke u predmetima nasilja u porodici kroz jasne i obrazložene odluke, upućivanjem na činjenice predmeta i na njihovu primenu shodno relevantnim zakonskim odredbama.
- Sudije bi trebalo da osiguraju da njihove odluke o zahtevima za izdavanje naloga za zaštitu i hitnih naloga za zaštitu budu u skladu sa zahtevima Uredbe UNMIK-a, jasno navodeći vremenski okvir važenja naloga za zaštitu, odgovornost za sudske troškove u skladu sa zakonom i žalbena prava i postupke.
- Svi poznati slučajevi nasilja u porodici trebalo bi da se proslede javnom tužilaštvu na istragu i, ukoliko je odgovarajuće, krivično gonjenje.
- Javni tužioci bi trebalo da detaljno istraže i krivično gone predmete nasilja u porodici sa zahtevanom revnošću; pre svega, prolazni dokazi treba da budu prikupljeni odmah po dešavanju incidenta i propisno evidentirani.
- Kosovski institut za pravosuđe trebalo bi da nastavi da obučava kandidate za sudije i tužioce, kao i aktivne sudije i tužioce, o zakonu o nasilju u porodici.

---

⁴⁶ Vidi *Opuz protiv Turske*, Presuda ECtHR od 9. juna 2009, konkretno stavovi 128-130 i 150.

⁴⁷ Vidi *Bevacqua i S protiv Bugarske*, Presuda ECtHR od 12. juna 2008, stav 83.